

Bronzekanon fra Skagen

Af Hanne Billeschou Juhl

I 1997 henvendte Jan Hammer Larsen fra Bangsbo Museum & Arkiv sig til NAK angående en bronzekanon, som museet havde hævet øst for Skagens Gren. Konserveringen af kanonen kom til at vare i 7 år. I næsten 6 år lå kanonen på museet i et kar for at blive udvandet for salt. I efteråret 2004 var udvandingen slut, og kanonen skulle konserveres.

I samarbejde med Jan Hammer Larsen blev der lavet en planche-udstilling om kanonens historie og konservering. Fremstilling af plan-cher til udstillingen foregik på NAK.

Ideen var at konservere kanonen i udstillingen og dermed formidle denne del af museumsarbejdet til publikum. I udstillingen blev kanon-ens historie samtidig fortalt. Konserveringen tog sammenlagt lidt over 1 uge, hvor undertegnede og Sara Bang, som var praktikant fra Kon-servatorskolen i Göteborg, arbejdede i udstillingen med kanonen.

Interessen for projektet var stor. Både publikum og presse var meget interesserede, og der blev stillet rigtig mange gode spørgsmål.

Hævningen af kanonen

At kanonen oprindeligt blev fundet skyldes, at museet var med i en række optagelser til TV-programmet "Dykkerne" på DR1. I denne forbindelse blev der rekognosceret i havområdet syd for Skagen. Kanonen blev fundet på ca. 8 meters dybde, 30-40 meter fra et skibsvrag.

Kanonen blev hævet, da der var risiko for, at den ville blive dækket af sand og dermed forsvinde for altid.

Tidligere bjærgninger ved vraget.

En gennemgang af arkiver på Nationalmuseet og på Bangsbo Museum & Arkiv viste, at der tidligere var bjærget genstande fra samme position.

I perioden 1894-96 havde en fisker bjærget geværer, blokskiver og meget andet i forbindelse med, at han pilkede torsk ved vraget. Ved den lejlighed blev der også omtalt et stort antal kanoner og kugler, som skulle være set i og omkring vraget.

I 1915 blev disse kanoner hentet op af bjærgningsentreprenør Thagaard fra Højen. Han hævdede ialt 25 jernkanoner og 3 bronzekanon. Der findes i dag et fotografi af Thagaard, som stolt står sammen med de bjærgede jernkanoner. Fra samme tid findes et billede af de tre bronze-kanoner.

Den største af bronzekanonerne befinder sig i dag på Handels- og Søfartsmuseet i Helsingør. Man ved ikke, hvor jernkanonerne og de to små bronzekanon befinder sig. De kan være smeltet om eller, for jernkanonernes vedkommende, være brugt som pullerter ved en kaj. De store bronzekanon var tænkt som pragtkanon og optræder ofte parvis eller i sæt af fire. Den største kanon tilhørte det Hollandske Admiralitet og er næsten lige til den bronzekanon, som blev fundet i 1997. Det tyder på, at de to kanoner oprindeligt er tvillinger, om end de ikke er helt ens.

Beskrivelse

Typologisk set er kanonen en typisk 1600-tals kanon. Midt på kanonen ses hankene, som blev brugt til at surre kanonen fast til lavetten under affyringen. Hankene er udformet som to delfiner, hvilket viser, at det er en marinekanon. Hankene på landkanoner er ofte udformet som løver.

Bjærgningen i 1997

De bjærgede kanoner i 1915

Bjærgningsentreprenør Thagaard med bronzekanonerne

Slagen.

Merse Kanonfiskeri.
 Bjærgningsgalease „Marie“ af
 Højen, indkom i Fjergaars Aftes i
 Slagens Havn med en Fangst paa
 10 Jernkanoner.
 Kanonerne er opfiste fra samme
 Drag som de forrige.
 Første Gang indkom „Marie“ med
 5 Jernkanoner og 2 Malmskanoner,
 anden Gang henholdsvis med 10
 og 1, og nu med 10. Et Resultat
 paa 25 Jernkanoner og 3 Malms-
 kanoner — foruden dem Draget mu-
 ligt endnu Huler.

På det bageste bånd på kanonen er på latin skrevet bronzestøberens navn og årstallet for fremstillingen; **Henricus Meurs Me fecit 1613**; som oversat til dansk betyder Henricus Meurs skabte mig i 1613. Længere nede står skrevet; **Admiralitet Residerende Amstredam**, hvilket oversat betyder; tilhører Amsterdams Admiralitet.

Imellem hankene og inskriptionerne ses et monogram med maritimt islæt. Det forestiller to skråtstillede ankre bundet sammen af et bånd, hvorpå der står AA. AA henviser til Amsterdams Admiralitet. Mono-grammet er omkranset af løv. Midt på kanonen løber et ornamenteret bånd med vinranke. I midten af ranken ses en ørn med hævede vinger. Ørnen har sandsynligvis skullet symbolisere styrke. Ved munden løb-er endnu et bånd med en krans af franske liljer.

Det vides ikke med sikkerhed hvilket skib, der har båret kanonerne. En sandsynlig mulighed kunne være et hollandsk orlogsskib, som forliste den 28. januar 1628. Ombord var en nederlandsk gesandt, Laurens Real, som netop havde besøgt Christian IV. Formålet med besøget var at tilbyde Danmark Nederlands assistance i krigen mod de tyske kejserlige katolske tropper, som havde besat Jylland. Det menes, at han forliste ved Skagens kyst og blev taget til fange af de besættende styrker.

En indikation på, at det kunne være netop dette skib, er de to små bronzekanoner fundet i 1915. De er prydet med Christian IV monogram. Kanonerne kunne have været en gave fra Christian IV ved Laurens Reals besøg. Der bliver spændende at følge, om Jan Hammer Larsen får mulighed for at studere de hollandske arkiver for at undersøge, hvilket skib kanonerne stammer fra.

Bevaringstilstand

Havfundne skibe og deres indhold er ofte godt bevaret til trods for, at de har ligget under vandet i flere århundreder. Forholdene under vand er meget stabile og iltfattige. Det er som regel bølgernes bevægelse og sandets slibende effekt, som gør størst skade.

Når genstandene hæves fra havet, opstår der store problemer, hvis de ikke konserveres. Træ vil skrumpes og revne, glas vil flage, og keramik-kens glasur springe af. Hvis kanonen ikke var blevet konserveret, ville dens overflade være smuldret væk over en årrække.

Bronze irrer også under vand. Den gyldne og blanke overflade dækkes af en grøn patina. Bronzens irlag er i modsætning til jernets rustlag tyndt. Det er derfor muligt at se indgraveringer og mønstre i overfladen om end lidt udviskede.

På bronzekanonen ses også udfældninger af jern. Rust er meget mobilt og kan aflejre sig på genstande over et stort område. Rusten stammer fra nedbrudte jerngenstande i kanonens nærhed, så som skibsnagler, ka-nonkugler, jernbånd etc. På kanonen ses konkretioner. Konkretioner er aflejringer dannet af rust og kalk. Konkretionerne på kanonens bronzeflader har en beskyttende effekt mod erosion fra sand og vand. Konkretioner, rust og ir gjorde, at de fine detaljer var udviskede.

Kanonløbets mundingsprop og tætningsmateriale var bevaret. Reb og træ er ofte godt bevaret i nærheden af kobber. Det skyldes, at kobber virker som giftstof mod de mikroorganismer, som ellers vil nedbryde de organiske materialer.

Udvandingskar

Udvanding af salt fra kanonen

I havet har kanonen optaget salt fra vandet. Bronze nedbrydes af salte og ilt. Så længe kanonen befandt sig på havbunden, gik nedbrydningen meget langsomt. Nedbrydningen går betydeligt hurtigere, når kanonen kommer i kontakt med luftens ilt. Det var derfor nødvendigt at udvande kanonen for salt.

Ved udvanding sænkes den saltholdige bromzekanon ned i en mindre saltholdig væske som f.eks. postevand. Her vil bronzen udskille salt, indtil der er lige så stor koncentration af salt i vandet som i bronzen. Når denne ligevægt er opnået, stopper saltudskillelsen. Når vandet skiftes, går saltudskillelsen i gang igen. Denne proces skal gentages, til der ikke udskilles salt af betydning.

På museet blev der fremstillet et udvandingskar bestående af en trækasse foret med en kraftig presenning.

For at kunne følge udvandingsprocessen blev der jævnlige taget prøver, hvor indholdet af salt blev målt. På denne måde var det muligt at se, hvornår hastigheden af saltudskillelsen faldt. Målingerne blev indtegnet i et skema. Målingerne fortages med en ledningsevne måler. Jo mere salt der er til stede, jo større er vandets ledningsevne.

Overfladebehandling og konservering

Efter at udvandingen var afsluttet, skulle kanonen flyttes over i Søfartsudstillingen, hvor den afsluttende konservering skulle foregå, og hvor kanonen herefter skulle udstilles.

Kanonen vejer omkring en halv ton. Den er derfor ikke sådan at flytte rundt på. Flådestationen i Frederikshavn var behjælpelige med at flytte kanonen, da de både havde udstyr og ekspertise til at flytte så store og uhåndterlige genstande.

Konkretionerne og den aflejrte rust blev forsigtigt fjernet med hammer og mejsel. Langsomt kom de mange, fine detaljer frem, som før var skjult. Delfinerne fik skel (selvom delfiner ikke har skel) og ørnen på det midterste bånd dukkede frem. .

Da der altid vil være en rest af salt tilstede, blev kanonen behandlet med Benzotriazol, som beskytter bronzen imod at udvikle bronzesyge. Til sidst blev kanonen overfladebehandlet med lak indeholdende Benzo-triazol. Lakken beskytter mod støv og imod saltholdig sved fra berøring af menneskehænder. Hvis kanonen fremover bliver opbevaret tørt, skulle behandlingen kunne holde mange år frem.

For at illustrere hvorledes kanonen oprindeligt har været monteret, har museet bygget en kanonlavet af træ, som kanonen skal monteres i.

Der har været et godt samarbejde mellem Konserveringsværkstedet og Bangsbo Museum & Arkiv om fremstillingen af udstillingen. Konserveringsværkstedet har tidligere ved flere lejligheder været inddraget i udstillingsprojekter på museerne. Arbejdet med kanonen adskiller sig dog ved, at vi her har været aktivt med i fremstillingen af udstillingen.

Det er altid spændende at arbejde på museerne i en længere periode i stedet for de ofte korte besøg, vi normalt foretager. I løbet af disse længere besøg får man langt større kendskab til og forståelse for hinandens arbejde.

Kilder: Jan Hammer Larsen, Bangsbo Museum & Arkiv
Hanne Billeschou Juhl, NAK

Der skulle 6 mand og en kran til at løfte den godt halv tons tunge kanon

Overfladen gæes minutuøst igennem med hammer og mejsel

Afsluttende oversprøjtning med lak

Der arbejdes i udstillingen, hvor plancherne ses i baggrunden